

BALOGH MARGIT

AZ ÖRMÉNY KATOLIKUS FOGOLYKIVÁLTÓ BOLDOGASSZONY ÉS VILÁGOSÍTÓ SZENT GERGELY SZEMÉLYI PLÉBÁNIA

Megjelent www.esztergomi-ersekseg.hu honlapon

Az első világháború utáni időszakban tömegesen települtek át Erdélyből Magyarországra magyar ajkú örmény identitású személyek. Többségük Budapesten talált magának lakhatási lehetőséget. A történelmi világégés következtében Törökországból is érkeztek menekültek. A bevándorlók többsége iparos és kézműves, értelmiségi annál kevesebb. Közösségbe kovácsolódásuk zálogát hitük és hagyományaik jelentették számukra. Erőteljes önszerveződésükre utal az, hogy már 1919-ben megalakítják Maszinasz nevű egyesületüket és kiadványt szerkesztenek *Nor Dar* (Új év) címmel. A különböző vidékekről betelepült közösségek egységes képviselőre törekedtek, ezért 1920-ban létrehozták a Magyarországi Örmények Egyesületét. Hitük megtartása érdekében – amely egyben etnikai önazonosságuk megtartását is jelentette – keresték és vették fel a kapcsolatot a velencei mechitaristákkal. A szerzetesek hathatós segítségével 1922-ben a magyarországi közösség megszervezte a budapesti Örmény Katolikus Egyházközösséget, amelybe rövid időn belül 290 család kérte felvételét. Anyakönyvezés 1923-tól van. Jelenleg hazánkban az örmény katolikusoknak Budapesten, az Orlay utcában van az egyetlen egyházközösségük.

A lelkesységnek saját területe nincs, személyes plébánia. Személyileg idetartoznak, akik örmény katolikusnak számítanak.

A velencei mechitaristák budapesti missziója 1924 elején 700 000 olasz líráért megvásárolt egy nagy épületet és egy telket az Erkel utca 11–13–14. sz. alatt. Az épületben tágas kápolnát rendeztek be, valamint bebútoroztak 15 helyiséget, hogy előkészítsék egy rendház megalapítását. A telken örmény stílusú templom felépítését tervezték. Személyes ellentétek miatt azonban a terv nem vált valóra. A pápai nuncius ugyanis 1925 augusztusában helyszíni szemlét tartott, majd jelentése nyomán a Keleti Egyházak Kongregációja 1926 májusában visszarendelte Velencébe a missziót.¹ 1934-ben a rend másik ágához tartozó bécsi mechitaristák vették át a magyarországi örmény katolikusok lelkigondozását az esztergomi érsek joghatósága alatt. Az egyházi közösség életében a legfontosabb esemény volt az egyházközösség megalapítása. Serédi Jusztinián hercegprímás 1931. január 26-án kelt rendeletével állította fel a budapesti örmény katolikus egyházközösséget, amelynek tagjai többé jogilag nem tartoztak a latin vagy a görög rítusú közösséghez, és önkéntes átlépésüket követően adót sem voltak kötelesek fizetni nekik. Ennek igazolására a budapesti érseki helynök feljogosította az egyházközösséget, hogy tagjainak nyomtatott tagsági igazolványt adjon ki.² Az intézkedés ellenére még a következő években is előfordult, hogy a görög katolikus egyházközösségek az örmény hívekre próbáltak meg adót kivetni.³ 1936-ban az erdélyi származású Pungutz Antal alapította meg a mai napig működő Világosító Szent Gergely

¹ PL Csernoch János. Egyházkormányzati iratok. Cat. 22. 1250/1927. P. Nersés Diratz Csernoch Jánoshoz. 1927. május 14.

² PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 34. 3224/1938. Körlevél az örmény katolikus egyházközösség megalakulása tárgyában. 1932. május 2.

³ PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 27. 671/1937. Jegyzőkönyv. Készült 1936. évi április hó 5-én a Budapesti Örmény Katolikus Egyházközösség Képviselő-testületének rendes ülésén.

Lelkészséget⁴. A lelkész a kezdeti nehézségekről 1936 áprilisában a képviselő-testület ülésén számolt be. Eszerint 1935-ben még csak 54 adófizető család tartozott az egyházközséghez, számuk azonban egy év alatt 130-ra nőtt. A közösség összetartásának munkáját „tévesen értelmezett hazafiság, közömbösség és egyéb kedvezőtlen körülmények nagyon hátráltatták”.

Ugyanakkor a lelkész jó kapcsolatokat ápolt a Magyar Örmények Egyesületével, amely áldozatosan támogatta a hitéletet. Pungutz az összetartozás érzésének erősítésére havonta egyszer családias jellegű programokat rendezett, amelyeket alkalmanként művészi előadásokkal is öszszekötöttek.⁵ A közösségnek ugyanakkor továbbra sem volt önálló kápolnája, az összejöveteleket a Szent István-bazilika Szent Lipót-kápolnájában tartották. Irodájuk a lelkész lakásán működött. Kezdetben bérlakásokban és magánlakásokon tartották a szertartásokat.⁶

Az előrelépést jelentősen hátráltatta, hogy a legkevesebb 2000 főre becsült budapesti közösség tagjai közül sokan kívül maradtak az egyházközségen, illetve az, hogy a tagoknak csak önkéntes hozzájárulást kellett fizetniük, ami nem fedezte a költségeket. Az egyházközség képviselő-testülete ezért az igazgatási szabályzat módosítását kérte Serédi hercegprímástól, azzal érvelve, hogy „egyházközségünk szervezeti hiányai súlyos kihatással vannak gazdasági életére is. Mindaddig, míg tagjai közé nem sorozhatja mindazokat, kik *de iure* tagjai közé számíthatók, addig csekélyebb létszámmal nehezen tud megküzdeni a feltornyosuló akadályokkal, de nem tudja megvalósítani mindazon gondolatokat sem, amelyeknek életre hívása pedig egyházunk dicsőségére, saját keretünkben, de nemzetközi viszonylatban is figyelmet kelthetnének.”⁷ A prímás a tervezetet 1937. március 9-én hagyta jóvá. Az új szabályzat, amely már összhangban állt a Codex Juris Canonici elveivel, eltörölte a közösséghez való tartozás önkéntességének elvét, és rögzítette, hogy az örmények még akkor is az örmény rítus tagjai maradtak, ha keresztelésük – örmény pap hiányában – latin vagy görög szertartással történt.

Az egyházközség adókiivető bizottsága jogot kapott arra, hogy megvizsgálja, mennyire állnak arányban az önként felajánlott egyházi adók a hívők teherviselő képességével.⁸

A második világháború az elsőnél is nagyobb károkat okozott az örményeknek. A Szálasi uralom idején két mechtarista szerzetest, Pungutz Antalt és Kádár Dánielt is zsidómentés miatt a nyilasok letartóztattak.

A letartóztatott Pungutz csak 1945-ben szabadult, majd a következő évben meg is halt. Az 1920-as, 1930-as évek gödöllői társadalmának, egyben az örmény kultúra népszerűsítésének kiemelkedő személyisége, Hovhannesián Eghia ügyvéd is tragikus körülmények között hunyt

⁴ Az Örményországot megtérítő apostolnak Világosító Szent Gergely püspököt tartják, aki nevét is innen kapta, mint aki megvilágosította az élet világosságával, az Evangéliummal az örmény népet. Legendás elemeket is tartalmazó életrajzát az V. században írták. Az örmény egyház az V. század elején perzsa fennhatóság alá került, s ennek következtében a VI. század elején monofizita lett. Ekkor vette fel Világosító Szent Gergelyről a gregoriánus egyház nevet. 1198-ban egyesült a római egyházzal, de ez az unió csak 1375-ig tartott, amikor a törökök újra elszakították egymástól őket. Ma unió és monofizita örmény egyházak léteznek, s mindegyik katolikosza azzal bizonyítja jogos hivatalviselését, hogy őrzik Szent Gergely karereklyéjét. Erről Cézareai Eusebiosz. Ókeresztény írók 4. Budapest 1983. sorozatában 50–52. o.

⁵ PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 27. 671/1937. Jegyzőkönyv. Készült 1936. évi április hó 5-én a Budapesti Örmény Katolikus Egyházközség Képviselő-testületének rendes ülésén.

⁶ IX., Ráday u. 11–13., VI., Andrassy út 52., V., Teleki Pál u. 8.

⁷ PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 27. 671/1937. Az örmény szertartású római katolikus egyházközség vezetősége Serédi Jusztinián hercegprímáshoz, 1936. május 12.

⁸ PL Serédi Jusztinián. Egyházkormányzati iratok. Cat. 27. 671/1937. A budapesti örmény katolikus egyházközség igazgatásának szabályzata.

1. kép. Örmény Katolikus Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely-templom (N. K.)

el 1946-ban. A háborús állapotok azonban nemcsak emberéletet követeltek, hanem nagyon sok dokumentum, anyagi és szellemi érték ment veszendőbe.⁹

A Csíkszépvízről származó Kádár Dániel bécsi rendtartományhoz tartozó mechtarista az 1945-ös szabadulása után lelkes szervezésbe kezdett, és az V. kerületi Teleki Pál utca 8. sz. alatt próbálkozott a lelki élet megszervezésével, ahol 100-120 főt befogadni képes kápolnát rendezett be. 1946 tavaszán az egyházközség azzal a kérelemmel fordult Mindszenty József bíboros, esztergomi érsekhez, hogy a lelkeszséget emelje plébániai rangra.

A kérés azonban egyházzjogi akadályokba ütközött (a személyekre kiterjedő hatáskörű plébánia létesítéséhez pápai engedély kellett volna), másrészt a világháború utáni viszonyok között „sok, szinte leküzdhetetlen nehézséggel” kellett volna megküzdeni. Mivel azonban a hívők létszáma meghaladta az állami kongrua engedélyezéséhez szükséges nyolcszáz főt, a prímás kieszközölte a lelkeszi illetmény állami kiegészítését.¹⁰ 1947-ben Mindszenty József új dekrétummal, *personalis* és *territorialis* hatáskörrel újjászervezte az örmény lelkeszséget, ami 1949-ben a Semmelweis utca 9. II. emeletére költözött, és itt működött egészen 1974-ig. A bérlakásban alakítottak ki lelkeszséget és kápolnát. Az ötvenes évek elején a rendkívüli módon összezsugorodott lelki közösség Kádár Dánielnek köszönhetően több évtizedre teremtett magának közösségi színteret, de az örmény katolikus közösség és annak lelkeszetője sem tudták elkerülni a hatalom beavatkozását.

⁹ Dzsotjonné Krajcsir Piroska: *Örmények*. Elérhetőség az interneten: www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyar_orszagi_kisebbsgek/2008/Nemzeti_es_etnikai_kisebbsgek_magyarorszagon/pages/009_ormenyek.htm (2011. nov. 17.).

¹⁰ PL Mindszenty József. Egyházkormányzati iratok. 2983/1946. Az esztergomi helytartó Pungutz Antalhoz, 1946. május 27.

2. kép. Harangláb (N. K.)

Az állambiztonsági iratokból tudjuk, hogy „Kádár Dániel mechtarista szerzetes mind nehezebben tartotta a kapcsolatot a bécsi rendi központtal”. Annak ellenére „hogymagára van hagyatva. A Semmelweis utca 9. sz. alatt nagyobb lakás két szobáját alakította át örmény katolikus kápolnává.”¹¹

Minden tiltás ellenére ebben a házi kápolnában „szokta tartani »ájtatosságait« Sigmond Strecke Ernő volt hittanár kongreganista leányaival. Egy-egy ilyen összejövetelre 20-30 személy szokott összejönni, az összejöveteleket különböző időpontokban tartják meg. [...] Ugyancsak ebben a kápolnában szoktak összejönni volt apácák is, akiknek Papp nevezetű, volt jezsuita szerzetes tart előadásokat. Ennek célja, hogy a nővéreket »megerősítse lelki vonalon. Hogy majd annak idején a rendnek kellő számú és megfelelő lelkületű taggal kezdhessék meg a munkát.« Volt férfi kongreganisták is szoktak a kápolnában összejönni.”¹²

Az iratokból felsejlik a közösségéért küzdő egyházi tudatos álláspontja: „Kádár kijelentette, hogy tud arról, hogy ezek miatt az összejövetelektől előbb-utóbb, kellemetlensége fog származni, de kénytelen megtenni ezt, mert anyagilag nem tudja másképpen fenntartani a kápolnát. Minden összejövetelen 40-50 Ft. gyűlik össze a perselybe, ami nagy segítség neki.” „Egyébként – mondotta – kell kockázatot vállalni, mert csak így tudjuk a hívekben a lelkierőt megtartani és felébreszteni bennük a reményt, hogy a mostani állapot meg fog változni és mindenki szabadon gyakorolhatja vallását.”¹³ Kockázatos volt ugyan megvásárolni 1957-ben a Budapest XI. kerület, Orlay utca 6. sz. alatti házas ingatlan fele részét, majd 1971-ben a másik felét is. Ezzel megnyílt a lehetőség saját tulajdonú ingatlanba átköltöztetni a lelkészséget és egy templomot építeni hozzá. Kádár Dániel apátplébános elévülhetetlen érdeme, hogy adományok

¹¹ ÁBTL O 11959/2 Lombardisták 118. o.

¹² ÁBTL O 11959/2 Lombardisták 118. o.

¹³ ÁBTL O 11959/2 Lombardisták 119. o.

3. kép. Örmény Katolikus Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely-templom belülről (N. K.)

4. kép. Szentmise a főoltárnál (H. P. L.)

gyűjtésével sikerült megszerezni mind a tulajdonjog megszerzéséhez, mind a templom építéséhez, az ingatlan teljes átalakításához szükséges pénzalapot. 1973-ban kezdték meg a 180 m²-es új kápolna építését Azbej Sándor Ybl-díjas építész-mérnök tervei szerint. 1975-ben Lékai László esztergomi adminisztrátor felszentelte az új templomot. Ezzel egy időben megnyitották a hosszú évtizedek óta a hívek és jogi személyek adományaiból, valamint vásárlásokkal beszerzett örmény egyházi és világi műtárgygyűjteményből rendezett, a lelkeszség épületének II. emeletén kialakított múzeumot. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2002-ben védelem alá helyezte, közgyűjteménnyé nyilvánítása megtörtént. A múzeum bemutatja az örmény katolikus liturgikus öltözeteket, kegytárgyakat társegyházak adományait ugyanúgy, mint a több ezer éves örmény kultúra különböző szeletét, valamint a hazai magyarörmények, az erdélyi örménység családi adományait, okleveleket, örmény kódexeket és egyebeket.

Az örmények Orlay utcai kápolnájának patrónája Fogolykiváltó Boldogasszony,¹⁴ ünnepe szeptember 24. A templom másik védőszentje Világosító Szent Gergely, az örmények apostola, akinek a nevéhez fűződik az örmények keresztény hitre térítése Kr. u. 301-ben. A lelkesység magasföldszinti része a hazai katolikus örménység közösségi rendezvényeinek színtere volt és jelenleg is az. Itt tartják a búcsónapi ünnepi szentmisék utáni agapékat, és itt emlékeznek az örmény genocídium áldozataira évente az emléknapi (április 24.) körüli napok egyikén. Az Örmény Katolikus Lelkesység élére 2007 óta Fülöp Ákos, örmény származású adminisztrátor plébános került, aki kettős rítus szerinti felhatalmazás alapján végzi egyházi és közösségi szolgálatát.

A szentmiséken általában 10 fő vesz részt rendszeresen. A fiatalságnak alig van kapcsolata a közösséggel. Fülöp Ákos fontosnak tartja a magyar nyelvű liturgia használatát, de a közösség identitását erősítve az örmény nyelvű liturgiát is. A közösség három főünnepén (genocídium emlékünnep, Világosító Szent Gergely, Fogolykiváltó Boldogasszony ünnepe) örmény nyelvű, a másik két ünnepet magyar nyelvű misével ünneplik. A többi vasárnapi szentmise nyelve igény szerint alakul.

5. kép. Világosító Szent Gergely (ikon) (N. K.)

¹⁴ „A középkorban a muzulmán fogságba esett keresztény rabok kiszabadulásáért az Egyház rendszeresen imádkozott. Gyűjtést szerveztek, sőt szerzetesrendek is alakultak, amelyek tagjai magukat adták cserébe a foglyok kiszabadulásáért. Ennek az ügynek a sikerét az Egyház kezdettől fogva Szűz Mária közbenjárásának tulajdonította. Így alakult ki ez az ünnep, amelynek fő kegyhelye Magyarországon Búcsúszentlászlón van, emléknapija szeptember 24., Fogolykiváltó Boldogasszony a fogvatartottak védőszentje.”

6. kép. Triptichon a hátsó falon (N. K.)

*Archontológia*15

1922–1933 Tiroyan Atanáz dr. OMEch és Tiroyan Hagok dr. OMEch

1934–1946 Pungutz Vrtanesz Antal dr. OMEch

1946– Kádár Dániel Antal OMEch Vind.

1988–1991 Mányó József Gregoriusz OMEch Vind. főapát

1991–1992 Szekula Ágoston OMEch Vind.

1992–2004 Vahan Hovagimian OMEch Vind.

2004–2007 Leszkovszky György Pál dr. OP kormányzó

2007– Fülöp Ákos